

"DAAROM TRACHTEN WIJ NU TE STICHTEN EEN ACADEMIE" *
FREDERIK VAN EEDEN, SIGNIFICA EN DE OPRICHTING VAN
DE INTERNATIONALE SCHOOL VOOR WIJSBEGEERTE

door H. Walter Schmitz

'Ook voor de filosofie der taal, zooals die
in den laatsten tijd als significa of semanti-
ca beoefend wordt, zal de Hoogeschool de rech-
te plaats zijn'

(Rondschrijven, september 1915)

Opmerking vooraf

Het is algemeen bekend dat Frederik van Eeden de significa in Nederland invoerde. Het is minder bekend, maar onbetwistbaar, dat het ook Van Eeden was die als eerste de Nederlandse benaming 'significa' muntte en gebruikte (vgl. Van Eeden 1908, p. 224) - en niet bijvoorbeeld J.I. de Haan (vgl. De Haan 1916, p. 47) of zelfs G. Mannoury (vgl. Boland 1978, p. VI). Het is echter niet algemeen bekend dat Van Eeden de significa ook inbracht in de activiteiten en overwegingen die in 1916 eerst tot de oprichting van de Internationale School voor Wijsbegeerte leidden en dan een jaar later tot de oprichting van het Internationaal Instituut voor Wijsbegeerte, de eerste vereniging van de vroege significati: H.P.J. Bloemers (1880-1947), Henri Borel (1869-1933), L.E.J. Brouwer (1881-1966), F. van Eeden (1860-1932), J.I. de Haan (1881-1924), G. Mannoury (1867-1956) en L.S. Ornstein (1880-1941)¹. De Amersfoortse School en het Instituut van de significati deelden namelijk niet alleen een gemeenschappelijke culturele en intellectuele ontstaanscontext, maar de significati, met name Borel, Brouwer en Van Eeden, speelden ook in de fase van de programmatische voorbereiding van de Internationale School voor Wijsbegeerte een belangrijke rol (vgl. bijvoorbeeld Van den Hoven 1984).

De veronachtzaming van de rol van de significati bij de voorbereiding van de School is er tegelijk de oorzaak van dat men tot op de dag van vandaag belangrijke documenten over de oprichtingsgeschiedenis van de School buiten beschouwing heeft gelaten. De bronnen waarop ik in het volgende een beroep doe², zijn naast het dagboek van Van Eeden diens briefwisseling met Brouwer (B = Brouwer-Archief; E = Van Eeden-Archief) zijn brieven aan Henri Borel (Van Eeden 1934) en enkele documenten in het Van Eeden-Archief, vooral twee documenten die elkaar op enkele detailpunten, voortvloeiend uit de perspectieven van de auteurs, tegenspreken. Het ene, opgesteld door Denier van der Gon en ook ondertekend door Reiman jr., is een op 15 mei 1916 uitgegeven bericht over de voor-geschiedenis van de oprichting van de Internationale School voor Wijsbegeerte (zes bladzijden; A = Archief van de ISVW)³. Het andere document, met een omvang van één bladzijde, werd door Brouwer opgesteld en op 12 juli 1917 door Van Eedens secretaris aan de toenmalige significati verstuurd; het draagt de titel 'Ontstaan en korte geschiedenis tot Mei 1917 van het Comité tot Stichting eener Internationale Academie van Practische Wysbegeerte en Sociologie' (S = Significa-Archief).

De voorgeschiedenis: Lady Welby - Van Eeden - Forte-Kring

Voor de eeuwwisseling introduceerde Victoria Lady Welby (1837-1912) in Engeland de signfica als een nieuwe wetenschap. In haar conceptie kunnen drie programmapunten worden onderscheiden: (a) bijdragen tot een eigen tekentheorie en daarop gebaseerde analyses van de verschijnselen 'betekenis' en 'interpretatie' in concrete verstandhoudings- en kennisprocessen; (b) een strenge kritiek op het ontbrekende inzicht in het functioneren van communicatieve processen en het inadequate taalgebruik dat daar het gevolg van is evenals in het bijzonder van de onvoldoende doordachte terminologieën van de wetenschappen; (c) de ontwikkeling van pedagogische en sociaal-reformatorische doelstellingen, die op de vooronderstelling berustten dat een uitgewerkte tekentheorie via een veranderde opvoeding en vorming, vooral van kinderen en jongeren, tot een fundamentele verbetering van de intermenselijke verstandhouding zou kunnen bijdragen. Een algemeen inzicht in de voorwaarden van communicatieve processen en de vervulling van fundamentele communicatie-ethische eisen zou ten slotte, zo geloofde zij, voeren tot het voorkomen of oplossen van de meeste sociale problemen.

De invoering van de signfica van Lady Welby in Nederland is alleen te danken aan de aanhoudende bemiddelingspogingen van Frederik van Eeden. Van Eeden introduceerde echter vooral zijn eigen opvatting van de signfica, voor zover hij die met zijn filosofische positie, zijn opvatting over de leidende rol van de dichter in de maatschappij, en zijn ideeën over een nieuw te vormen maatschappij kon verenigen. Zowel intensief persoonlijk contact als de briefwisseling van Van Eeden met Lady Welby tussen 1892 en 1912 bevorderde en beïnvloedde zijn eigen teken- en kennistheoretische beschouwingen. Maar zijn visie op de rol van de dichter als schepper en verbeteraar van de taal maakte hem in het begin alleen ontvankelijk voor Lady Welby's taal- en terminologiekritiek, zodat hij na 1897 de eis die zij ook aan hem stelde om de problemen van betekenis en interpretatie wetenschappelijk te onderzoeken, af-sloeg.

Toen Van Eedens eigen praktische hervormingsprojecten rond 1907 mislukt waren, won voor hem de verbetering van de taal en de verstandhouding zozeer aan betekenis dat hij deze als de noodzakelijke voorwaarde voor de vervulling van zijn sociaal-reformatorische idealen begon op te vatten. Het tweede en derde programmapunt van Lady Welby's signfica werden dus een deel van zijn hoogst idealistische doelstellingen. Hij behandelde deze programmapunten echter niet in wetenschappelijke betogen, maar maakte ze tot onderwerp van zijn profetische verkondiging in gesprekken, toespraken en literaire werken. In het derde deel van *De kleine Johannes* (1906) werd de verkondiging van de utopie van een ideale maatschappij met een overeenkomstige taal en verstandhoudingsmogelijkheid verbonden met de eis van een 'leer der beteekenissen' en een wetenschap van het woord. Deze vage ideeën stelde Van Eeden vanaf 1910 aan de orde in zijn gedachtenuitwisseling met talrijke dichters, schrijvers en filosofen uit verschillende westerse landen, die beïnvloed waren door soortgelijke idealen van een internationale geestelijke vernieuwing door de 'Koninklijken van Geest' (vgl. ook Van de Put 1950). Samen met de Duitse schrijver Erich Gutkind (1877-1965) probeerde hij de 'Oorspronkelijken' uit de hele wereld in beweging te krijgen en tot een kring te verenigen, die de geestelijk leidende gemeenschap binnen de mensheid moest worden. Daarbij lukte het hem ondanks inten-

sieve pogingen echter niet om zijn medestrijders hetzelfde inzicht in de waarde en de noodzaak van de significa bij te brengen.

Na verschillende vergeefse pogingen kwam uiteindelijk een comité van deze nieuwe beweging van 9 tot 11 juni 1914 in Potsdam bijeen. Tot de kring in engere zin behoorden naast Van Eeden en Gutkind de filosoof Martin Buber (1876-1934), de Zweedse psychotherapeut en schrijver Poul C. Bjerre (1876-1964), en de Duitse administratief ambtenaar en vroegere predikant Florens Christian Rang (1864-1924); later werden de antimarxistische anarchist, schrijver en literatuurcriticus Gustav Landauer (1870-1919) en Van Eeden's oude vriend, de sinoloog, tolk en schrijver Henri Borel erbij betrokken. Binnen deze klemcel van de beoogde internationale, zowel West als Oost omvattende Kring, waarvan Van Eeden de absolute leider werd, besloot men de constituerende samenkomsten in de herfst van 1914 te houden in Forte dei Marmi, ten noorden van Pisa - vandaar de aanduiding 'Forte Kring'; tot dan moesten nog andere persoonlijkheden, onder anderen Romain Rolland en Walther Rathenau, worden aangezocht om tot de Kring toe te treden.

De Forte-Kring negeerde niet alleen het alles bedreigende oorlogsgevaar, maar was er ook blind voor. Kort na het begin van de Eerste Wereldoorlog viel de idealistische, elitaire internationale Kring uit elkaar. Slechts Van Eeden en in zekere zin Borel hielden nog twee tot drie jaar aan de Kring en de kring-gedachte vast. Vooral voor Van Eeden bleef deze Kring onverwoestbaar, zodat ook niemand zichzelf eraan kon onttrekken. In tegendeel, zijn Kring groeide nog verder, of anders uitgedrukt, hij verbond vanaf voorjaar 1915 de met de Forte-Kring verbonden ideeën, dus ook de significa, met de plannen voor de stichting van een 'Internationale Hogeschool voor Wijsbegeerte', waaraan hij vanaf april 1915 meewerkte. Dit blijkt uit talrijke opmerkingen in zijn dagboek (vgl. Van Eeden 1971-1972, III: 1453, 1466, 1471, 1481 enz.).

De weg tot de oprichting van de School of: de terugtocht van de minderheid

Terwijl Borel en met name Van Eeden ondanks alle gebeurtenissen nog steeds aan de Forte-Kring vasthielden, ontstond in april 1915 bij enkelen in Nederland het plan om, vanwege het door de oorlog aan de dag getreden gemis aan 'geestelijk eenheidsbesef' in de zomer van 1915 een driedaags congres te organiseren, dat de gemeenschappelijkheid van het religieuze streven van de mensen en de noodzaak om volgens dit geloof te leven over alle religieuze grenzen heen tot uitdrukking moest brengen (vgl. A, p. 1). In april 1915 werd een rondschraven gedrukt dat tot dit congres opriep en dat ondertekend was door mevrouw Gravin van Randwijck-de Jonge en door de theemakelaar en theosoof J.D. Reiman jr. als secretaris (vgl. E, nr. 667). Het werd echter niet verspreid, omdat men de tijd niet geschikt achtte om het plan van een internationale hogeschool te kunnen verwerkelijken, een plan waarvan men toen al hoopte dat het vanuit het congres algemene instemming zou verwerven. In een volgend gesprek tussen Reiman en Henri Borel drong de laatste, nog volledig onder de indruk van de verheven doelen van de Forte-Kring, erop aan het enigszins vage plan van een internationale hogeschool niet op te geven, maar door te zetten (A, p. 1).

Borel betrok nu Van Eeden erbij (vgl. Van Eeden 1934, p. 158 e.v.; 1971-1972, III, p. 1429), voor wie de geplande 'Academie voor hogere Wijsheid' (1971-1972), III, p. 1445) een duidelijke voortzetting van de

Forte-Kring betekende, maar dan met werkelijk praktische gevolgen. Na een eerste bespreking tussen Borel, Van Eeden en Schoenmaekers op 4 juli 1915 overlegden dezen op 26 juli op Walden met Reiman. Van Eeden bericht hierover vol optimisme (1971-1972, III 1451 e.v.):

"Wij bespraken het plan tot oprichting eener Hoogeschool voor universeele wijsheid te Amersfoort. Een Universiteit, waarlijk vrij, dat wil zeggen niet onder invloed van een of andere sekte of partij, maar volstrekt universeel, de eenheid zoekend in alle godsdiensten en de natuurwetenschap aanvullend en verdiepend met al die functies van den menschelijken geest die tot nog toe aan de Westersche Universiteiten niet methodisch worden beoefend. Dus ook mystiek en occultisme, filosofie der godsdiensten en der z.g. schoone kunsten. En dit alles in onmiddellijk verband met het praktische leeven. Een school voor levenswijsheid dus, waaraan alle personen die in de maatschappij een min of meer belangrijke rol moeten spelen, uiteraard behoefte hebben. De Hoogeschool zou worden gevestigd te Amersfoort, en het gemeentebestuur van die stad heeft zich bereid verklaard de stichting krachtadig te steunen en den grond voor het gebouw gratis ter beschikking te stellen. De bespreking slaagde zeer goed en wij zijn oovertuigd dat wij tot een resultaat zullen koomen."

Internationaal, ja universeel moest de hogeschool dus zijn, verbonden met de gedachte van eenheid respectievelijk synthese op geestelijk gebied, zonder de relatie met het praktische leven ooit te verliezen.

Na een verdere samenkomst van dezelfden op 2 augustus 1915 ontwierp Reiman een nieuw rondschriften (vgl. E, nr. 668), dat op 8 augustus met Van Eeden en Schoenmaekers besproken werd. Aan Borel schreef Van Eeden daarover een dag later (Van Eeden 1934, p. 160):

"Het prospectus lijkt mij niet zoo kwaad, maar toen ik die onderteekening zag, dacht ik: zóó zal 't niet gaan! Daar moeten andere Pieten hun namen onder zetten. Niet zulke officieel gesjochte jongens."

De tot dan toe opgebouwde kring van persoonlijkheden, die het project ondersteunen wilden, moet dus nog echt onbelangrijk geweest zijn.

Reimans ontwerp diende kennelijk als uitgangspunt voor verschillende rondschriften in het Nederlands en het Engels, waarvan de eerste versie op 18 augustus 1915 in aanwezigheid van Van den Bergh van Eysinga, J.A. Blok, Denier van der Gon, Reiman en Van Eeden aangenomen werd⁴; van Schoenmaekers had men zich intussen vanwege programmatische verschillen losgemaakt (vgl. Van Eeden 1934, p. 162). Volgens deze als 'Streng vertrouwelijk' aangeduide prospectus (vgl. E, nr. 670) wilde men in Amersfoort een centrum van filosofisch leven stichten, dat aan studenten een filosofische propedeuse, en in een verbinding van westerse en oosterse filosofie in het algemeen 'levenswijsheid vereenigd met kennis' bieden moest. Midden tussen de afzonderlijke doelen en taken, die door de inleiding van de tekst eerder een nationaal karakter gekregen hadden, staat in deze prospectus ook de volgende zin, die nog niet in Reimans ontwerp stond en met zekerheid door Van Eeden kan zijn ingebracht:

"Ook voor de filosofie der taal, zooals die in den laatsten tijd als significa of semantica beoefend wordt, zal de Hoogeschool de rechte plaats zijn". (E, nr. 670)⁵

Het ondertussen sterk gegroeide 'Voorlopig Comité' werd toen op 21 september 1915 definitief samengesteld, en op voordracht van de initiatiefnemers van het hele plan werden Baronesse M. van Asbeck, mevrouw dr. J. van den Bergh van Eysinga-Elias alsook de heren H.P.J. Bloemers, toen Algemeen Secretaris van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen te Amsterdam, J.A. Block c.i., prof.dr. L.E.J. Brouwer, Van Eeden en Reiman tot lid van het Dagelijksch Bestuur benoemd (vgl. A, p. 2). Hoe Brouwer in deze kring terecht kwam, is niet bekend; in ieder geval niet via Van Eeden, zoals H. van Eeden (1967, p. 29) beweert. Het is waarschijnlijker dat hij zich aangetrokken voelde tot het programma uit de prospectus. Van Eeden zelf ontmoette Brouwer voor het eerst tijdens de bijeenkomst van het voorlopige comité einde september 1915 (vgl. Van Eeden 1934, p. 168). Drie dagen voor de eerste vergadering van het bestuur op 24 oktober 1915 legden Borel en Van Eeden een bezoek af bij Brouwer. We kunnen aannemen dat de beide Forte-Kring-leden een bondgenoot zochten voor hun eigen ideeën over de Amersfoortse school. In Van Eedens dagboekantekening over deze ontmoeting lezen we onder andere over Brouwer (Van Eeden 1971-1972, III, p. 1466):

"Hij had in zich reeds het idee van den Forte-Kring gevormd."

Op de eerste bestuursvergadering werd aan Brouwer gevraagd in plaats van Van Eeden het voorzitterschap op zich te nemen, omdat deze de benodigde tijd daarvoor zou missen; Reiman werd bij deze gelegenheid secretaris, Bloemers penningmeester. Van Eeden meldt over deze samenkomst (1971-1972, III, p. 1466):

"Brouwer presideerde. Hij was soms verregaand naïef in zijn plannen. Maar het werd toch goed. Dit is reeds een uitwerking van de Kring."

Een maand later noteerde Van Eeden over Brouwer (1971-1972, III, p. 1471):

"Hij is een groot beminnelijk kind, in zijn gesprek vol onverwachte wendingen en diepe geest. Ik voel zeer tot hem aangetrokken. Hij is een van de weinige mensen. Hij hoort in den Kring."

Het bestuur kwam overeen een stichting op te richten, die de naam 'Internationaal Instituut voor Wijsbegeerte te Amersfoort' dragen moest, en op 6 december 1915 werden de statuten van de stichting aangenomen. De eerste drie artikelen daarvan, die later in licht gewijzigde vorm in de statuten van het 'Internationaal Instituut voor Wijsbegeerte te Amsterdam' werden overgenomen, luiden (E, nr. 678):

"Artikel 1. De Stichting heeft haar zetel te Amersfoort.

Artikel 2. Het doel der stichting is vernieuwing van de waarde-bepaling der levenselementen van individu en gemeenschap.

Artikel 3. Zy tracht dit doel te bereiken door

- a. het stichten en instandhouden eener Internationale academie voor practische Wysbegeerte en Sociologie
- b. het stichten en instandhouden van een internationale school voor wijsbegeerte en het daaraan verbinden van gelegenheid tot samenleving voor de studeerenden.
- c. het organiseren van cursussen, ook buiten die school.
- d. andere wettige middelen, welke aan haar doel bevordelyk zyn."

De formulering van de statuten zou in essentie op Brouwer terug kunnen gaan. Daarbij kwamen het tweede deel van art. 3b en art. 3c overeen met de wensen van een studentencomité dat bijzondere belangstelling voor het plan van een school voor filosofie getoond had. In artikel 2 herkende Van Eeden ook een gedachte uit de sfeer van de Forte-Kring (1971-1972, III, p. 1474):

"(...), en het kwam ooreen met hetgeen Rathenau zei omtrent 'Wertung'. Wie de waardebepaling wijzigt, wijzigt van zelve den gang der menschheid."

Uit dit alles wordt duidelijk dat Brouwer met zijn ideeën precies in Van Eedens gedachte van de 'Koninklijken' paste. Nog voor Van Eeden enkele weken later Brouwers *Leven, kunst en mystiek* en *Over de grondslagen der wiskunde* gelezen had (Van Eeden 1971-1972, III, p. 1474, 1480), had hij al de geestelijke verwantschap bespeurd, die de grondslag van een levenslange vriendschap zou worden. Brouwer van zijn kant verging het niet anders. Hem was de gedachte van de 'Koninklijken van Geest' inderdaad niet vreemd, zoals vroege brieven aan Adama van Scheltema aantonen (vgl. Scheltema/Brouwer 1984, p. 36 e.v., 52), en de toenmalige opwelling van het elitaire denken kon in Van Eedens aanwezigheid slechts versterkt worden.

Brouwers manier van doen en zijn ideeën stootten echter binnen het bestuur meermalen op onbegrip en zelfs op weerstand. Zo drong hij bij voorbeeld aan op de invoering van een ascetische levenswijze aan de toekomstige School, waarvan volgens hem alles afhing (A, p. 2). Het allesbeslissende probleem ontstond ten slotte tussen Brouwer en de enigszins dictatoriale theemakelaar Reiman. Brouwer wilde het volgens zijn eigen zeggen (vgl. Brouwer, S) zo gedaan krijgen, dat de vijf actieve bestuursleden (Blok en Van den Bergh van Eysinga waren tijdens de laatste vergadering niet aanwezig) zich van het voorlopige comité zouden afsplitsen, omdat zij inhoudelijk toch al te ver van de doelen van dit comité verwijderd zouden zijn. Vervolgens zouden de comitéleden die het met de statuten eens waren zich afzonderlijk als medewerkers bij het verbond van de vijf kunnen aansluiten, voor zover ze dat zouden willen. Reiman zou dan echter van de beoogde overeenkomst weer afgeweken zijn, om de collectieve beslissing tijdens een vergadering aan het comité uit te leggen, in de hoop de volledige steun van de vergadering te verkrijgen. Dit lukt op 10 januari 1916 natuurlijk niet, vooral omdat Reiman Brouwers ideeën niet meer aanhing en omdat Brouwer aan de comitéleden klaarblijkelijk zelfs het verschil tussen een academie en een hogeschool niet kon uitleggen. Brouwer werd door de vergadering gedwongen het voorzitterschap neer te leggen, en zijn plaats werd ingenomen door de tactisch handigere Reiman (vgl. Van Eeden 1971-1972, III, p. 1481).

Daarop verlieten Borel, Brouwer en Van Eeden - Bloemers was niet aanwezig - de vergadering.

Na deze vernedering en krenking van Brouwer kon ook een nieuw gesprek op 24 januari 1916 tussen Reiman en Van der Gon enerzijds en Borel, Bloemers en Van Eeden anderzijds de uittocht van de minderheid niet meer ongedaan maken (vgl. Van Eeden 1971-1972, III, p. 1484). Brouwers voorwaarden daarvoor kwamen namelijk op zijn oude plan uit: artikel 2 der statuten, dus de algemene doelstelling, moest onveranderd blijven, en hem en zijn medestrijders zou de vrije hand gelaten moeten worden bij de oprichting van de academie. Omdat dit voor de andere partij onaanvaardbaar was, zegden de vier hun medewerking definitief op (vgl. A, p. 4).

Op 11 februari 1916 werden tijdens een volgende vergadering van het voorlopige comité, waartoe overigens ook Gerrit Mannoury gedurende een bepaalde tijd behoord had, alle artikelen geschrapt, die met Brouwers plan van een academie te maken hadden. Daarmee zou aan Brouwer de oprichting van de academie overgelaten worden (vgl. A, p. 4). De vergadering gaf haar stichting de naam 'Internationale School voor Wijsbegeerte Amersfoort'; op 13 februari 1916 werd de notariële oprichtingshandeling voltrokken.

De oprichting van het Internationale Instituut voor Wijsbegeerte

Vol verwachting en met een groot zelfvertrouwen gingen de vier signfici nu hun eigen weg. Brouwer en Van Eeden legden op 14 februari 1916 de statuten voor een eigen stichting vast, en al op 6 maart namen ze samen met Bloemers een besluit over de principes van hun Academie (Academie-prospectus). Met beide teksten probeerden ze in Nederland tevergeefs leden te winnen voor een 'Raad van Advies en Contrôle'; en ook de gedrukte Engelse, Franse en Duitse versies van de teksten, die men in december 1916 verstuurde - onder andere aan de leden van de voormalige Forte-Kring - leverden geen noemenswaardige respons op.

Begin 1917 stelde men Remko ter Laan, Van Eedens secretaris, als secretaris van de kleine groep signfici aan. En toen in juni van hetzelfde jaar Mannoury zich naar aanleiding van Brouwers wens bij deze groep had aangesloten, voltrok de institutionalisering van het signfisch onderzoek zich met rappe schreden: op 12 september 1918 stichtten Borel, Brouwer, Van Eeden, De Haan en Mannoury in afwezigheid van Bloemers en Ornstein het Internationaal Instituut voor Wijsbegeerte te Amsterdam; in november besloot men tot de uitgave van een eigen tijdschrift ('Mededeelingen van het Internationaal Instituut voor Wijsbegeerte te Amsterdam'), en Brouwer kreeg de opdracht de doelstelling van de geplande academie en het door haar uit te voeren project van een meertalig woordenboek precieser te bepalen.

In 1918 begon de vruchtbaarste fase (tot ongeveer eind 1921) van gemeenschappelijke signfische onderzoekingen, discussies en publikaties binnen de vroege signfische beweging, waarvan het einde door de opheffing van de Signifische Kring in 1926 wordt bepaald. 1918 was tegelijk het jaar waarin Van Eeden opnieuw als signficus en als verkondiger van de noodzaak van signfisch onderzoek in de openbaarheid trad: op 13 maart sprak hij voor de Universiteit van Amsterdam over 'Intuïtieve signfica'; in maart en april volgde daarop zijn artikelenserie over 'Significa' in 'De Amsterdammer', en in april verscheen onder de titel 'Oover de signfica' zijn weerwoord op een kritiek op deze artikelense-

rie; in september ten slotte probeerde hij - evenals in 'De Amsterdammer' - het academiëproject van de signifiçi te presenteren, te funderen en te propageren (vgl. de in deze Mededelingen opnieuw afgedrukte artikelen van Van Eeden). Uit al deze teksten spreekt dezelfde, voor Van Eeden typerende opvatting van signifiçi, zoals die al in 'De kleine Johannes' (deel III) en in 'De Nachtruid' te herkennen is. Het lukte hem niet meer om nogmaals bij de onafhankelijkheid en de intellectuele prestatie aan te sluiten die het kenmerk vormen van de 'Redekunstige grondslag van verstandhouding' (1897). De Haan, Brouwer en met name Mannoury waren allang de veel belangrijker theoretici van de signifiçi geworden.

Hoewel het later ook niet lukte het grote plan van een 'Internationale Akademie van practische Wijsbegeerte en Sociologie' te verwerkelijken, is het Van Eeden in die jaren toch gelukt om gedachten en onderzoek op het gebied van de signifiçi te stimuleren en om mee te werken aan het in het leven roepen van een vorm van geïnstitutionaliseerde samenwerking waarin de specifiek Nederlandse signifiçi haar eigen gestalte aannam. Van Eeden bracht tenslotte een wetenschappelijke beweging op gang, die als geen andere Nederlandse twintigste-eeuwse beweging belangrijke vertegenwoordigers van alle wetenschappelijke disciplines heeft aangetrokken en die het intellectuele klimaat in Nederland tot in de vijftiger jaren sterk medebepaald heeft.

(Vertaling drs A.F.Heijerman)

NOTEN

- * Frederik van Eeden (1918c); opnieuw afgedrukt in deze Mededelingen. De voorliggende tekst is een bewerkte versie van de bladzijden 9-18 van mijn artikel 'Hogeschool, Academie of School?' (Schmitz 1986).
1. De schaarse verwijzingen in de literatuur (vgl. F. van Eeden 1971-1972, IV:LXXXV; H. van Eeden 1967:29-32) die betrekking hebben op de signifi in die tijd, zijn zeer onbetrouwbaar en gedeeltelijk niet ter zake.
2. Wezenlijke delen van deze verhandeling steunen op hoofdstuk IV, 1 en 3 van mijn studie 'De Hollandse Significa' (Schmitz 1990).
3. Het document werd ondertussen voor het eerst gepubliceerd onder de titel: 'Uit de geschiedenis van de ISVW: een opmerkelijk archiefstuk', in: Vti-Mededelingen 21, oktober 1989, p. 18-22.
4. Vgl. Van Eeden (1971-1972, III, p. 1456); in het in Amersfoort aanwezige bericht van Denier van der Gon en Reiman wordt 31 augustus 1915 genoemd als het tijdstip waarop de vergaderingen van het voorlopige comité begonnen, om op 21 september 1915 te eindigen. Het eerste tijdstip wordt noch door Van Eedens dagboekantekeningen noch door de briefwisseling tussen Van Eeden en Borel bevestigd.
5. In latere exemplaren van de prospectus komt deze zin in een verkorte versie voor (vgl. E, nr. 669, evenals een exemplaar in A). Dan heet het: 'Ook voor de filosofie der taal zal de Hoogeschool de rechte plaats zijn'.

LITERATUUR

- Boland, J.C., 'Voorwoord'. In: Gerrit Mannoury, Mathesis en mystiek. Een signifiess studie van kommunisties standpunt. Herdruk van de oorspronkelijke uitgave van 1924, ingeleid door Dr. J.Ch. Boland. Utrecht: Bohn, Scheltema & Holkema, 1978, p. V-XII.
- Brouwer, L.E.J., Leven, kunst en mystiek. Delft: J. Waltman jr., 1905.
- Brouwer, L.E.J., Over de grondslagen der wiskunde. Amsterdam/Leipzig: Maas & Van Suchtelen, 1907.
- Eeden, Frederik van, De kleine Johannes. Deel III, Amsterdam: W. Versluys, 1906.
- Eeden, Frederik van, 'Is communisme een droombeeld?' (Rede, gehouden te New York in Carnegie Hall op 8 Maart 1908). In: F. van Eeden, Studies. Vijfde reeks, Amsterdam: W. Versluys, 1908, p. 222-248.
- Eeden, Frederik van, 'Significa I-III', De (Groene) Amsterdammer 31 (1225) 16 maart 1918a, p. 7; 31 (1226) 23 maart 1918a, p. 2; 31 (1228) 13 april 1918b, p. 8.
- Eeden, Frederik van, 'Oover de signifi', De (Groene) Amsterdammer 31 (1229) 13 april 1918b, p. 8.
- Eeden, Frederik van, 'De Academie voor Praktische Wijsbegeerte', De (Groene) Amsterdammer 31 (1253) 28 sept. 1918c, p. 2.
- Eeden, Frederik van, Brieven aan Henri Borel, Den Haag/Brussel: Uitg. Pax, z.j. (1934).
- Eeden, Frederik van, Dagboek. 1878-1923. Voor het Frederik van Eeden Genootschap uitgegeven en toegelicht door H.W. van Tricht. Met een register door Hans van Eeden. Deel I/1878-1900, deel II/1901-1910, deel III/1911-1918 (1971), deel IV/1919-1923 (1972), Culemborg: Tjeenk Willink/Noorduijn, 1971-1972.
- Eeden, Hans van, 'Iets over L.E.J. Brouwer, Van Eedens trouwen vriend', Mededelingen van het Frederik van Eeden-Genootschap 22 (1967), p. 28-34.
- Haan, Jacob Israël de, Rechtskundige signifi en hare toepassing op de begrippen: 'aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar' (proefschrift Universiteit Amsterdam), Amsterdam: W. Versluys, 1916.
- Hoven, M.J. van den, 'De Internationale School voor Wijsbegeerte', W.B. Cahier, 2 (1984), p. 1-6.
- Put, Karel van de, 'De Forte-Kring, een voorbeeld van bovenationale samenwerking', Mededelingen van het Frederik van Eeden-Genootschap 12 (juni 1950), p. 2-16.
- Scheltema, Carel Steven Adama van/Brouwer, Luitzen Egbertus Jan, Droeve snaar, vriend van mij. Brieven. Met voorwoord, aantekeningen en een biografische schets bezorgd door D. van Dalen (privé-Domein, 96), Amsterdam: De Arbeiderspers, 1984.
- Schmitz, H. Walter, 'Hogeschool, Academie of School? De signifi en de oprichting van de Internationale School voor Wijsbegeerte'. In: A.F. Heijerman, M.J. van den Hoven (red.), Filosofie in Nederland. De Internationale School voor Wijsbegeerte als ontmoetingsplaats 1916-1986. Meppel/Amsterdam: Boom, 1986, p. 9-33.
- Schmitz, H. Walter, De Hollandse Significa. Een reconstructie van de geschiedenis van 1892 tot 1926. Vertaling: J. van Nieuwstadt. Assen/Maastricht: Van Gorcum, 1990.

FREDERIK VAN EEDEN-
GENOOTSCHAP

MEDEDELINGEN
XXXIV

Frederik van Eeden-genootschap

Gevestigd te Amsterdam

CONTRIBUTIE

(f 15,- per jaar)

Storting of girering der contributie op postrekening 3992151 ten name
van G. van Suchtelen, Pascalstraat 6 hs, 1098 PB Amsterdam.

SECRETARIAAT

Mw. Drs. C.M. Faas, p/a Handschriftenkamer

Universiteitsbibliotheek, Singel 425, .

1012 WP Amsterdam